

UTENFOR AKADEMIET

I denne ukens utgave av «Utenfor Akademiet» hadde vi håpet å kunne grave fram saftige historier om kvinnene i filosofihistorien. Men som ulike artikler i inneværende nummer trekker fram, har kvinnene vært lite synlige, noe som har ført til mangel på gode historier. Ellers skyldes det bare at vesener fra Venus generelt har bedre vett til å oppføre seg enn sine motparter fra Mars? Det vites ikke, men faktum er at kvinnelige filosofer ser ut til å ha avstått fra både å la seg utstoppe, som Bentham, fra å blotte

Heldigvis er ikke alle filosofer historie ennå, og i nyere tid har filosofiens kvinner gjort større anstrengelser for å leve opp til Utenfor Akademiets krav.

seg i trange bakgater, som Rousseau, og fra en rekke andre ting.¹ I frustrasjon har vi derfor heller valgt å trekke fram ablegøyene til en av filosofihistoriens store anti-feminister. Vi snakker her om den kjente misogynist Arthur Schopenhauer, hvis liv så visst ikke mangler de etterspurte laster og feiltrinn. Som våre oppvakte lesere – og andre har vi vel ikke? – har fått med seg, har vi dessuten allerede presentert den puddelkjære pessimisten tidligere i bladet, og mye av det vi her trekker fram, er rett og slett stoff som ble til overs der.

Heldigvis er ikke alle filosofer historie ennå, og i nyere tid har fagets kvinner gjort større anstrengelser for å leve opp til «Utenfor Akademiets» krav. Vi skal her trekke fram to som nettopp har tatt steget over i historien. Vi begynner med logikeren Ruth Barcan Marcus' bevis på at distraksjonsevnen ikke er en mannlig dyd. Deretter overlates scenen til G.E.M. Anscombe, som skal få boltre seg gjennom flere underfundige påfunn. Vi er glade for å kunne inkludere denne juvel av en filosof i vårt smykkeskrin – ja, vi skulle gjerne utstoppet henne. Underveis vil også et par av samtidens mannfolk gjøre kort entre, blant annet en

logiker og en Wittgenstein-forlest biolog. Men dette er ren pauseunderholdning, og vi må presisere at disse mennene verken er kvinner eller kvinnehaterer. La oss begynne med kvinnehateren.

Vag identitet

For dem som ikke kjenner Arthur Schopenhauer, kan det være beroligende å vite at de ikke er alene. Under et besøk i Dresdens botaniske hage lot gartneren seg merke ved Schopenhauer på grunn av hans påfallende livlige fakter og geberder, og spurte ham hvem han var. Schopenhauer svarte: «Ja, hvis De kunne si meg det, ville jeg være Dem stor takk skyldig.»

En overoptimistisk pessimist

Schopenhauer hadde et dystert syn på livet. Ja, han betraktet optimisme som «ikke bare absurd, men som en skamløs måte å tenke på, og som en bitter hån mot menneskehetens lidelse». Kanskje hang denne pessimismen sammen med at han selv hadde et nokså trist liv – blant annet var det et liv som knapt involverte kvinner! Som vi skal berette nedenfor, var han riktignok involvert i en affære med en nabokone, men den vakte heller ikke særlig glede. Uansett, *Filosofisk supplement* har dokumentert at Schopenhauers liv inneholdt i det minste én gledelig hendelse, nemlig da han ble tildelt en gullmedalje fra Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab i Trondheim for sin avhandling om viljens frihet. Gleden over tildelingen uttrykker han i overdådige ordelag i brevet som er oversatt på s. 59–60. Imidlertid gikk den sjeldne følelsen, tross hans prinsipper, over i ren og skjær optimisme, og dermed klarte Schopenhauer å snu seier til nederlag. Etter å ha mottatt prisen fra Norge sender han nemlig av gårde nok en avhandling, denne gang til Det Kgl. *Danske* Videnskabernes

Selskab. I seiersrusen er han sikker på å gjenta suksessen. I brevet han legger ved, gir Schopenhauer instruksjoner for hvordan medaljen skal sendes, og legger videre ut om hvordan han vil gi ut de to avhandlingene samlet, under tittelen *Begge etikkens grunnproblemer, løst i to kronede prisskrifter*. Historien ville det imidlertid slik at Schopenhauer ikke bare tapte konkurransen i København, men ydmykelsen ble komplett ved at han var eneste deltaker.

Som planlagt gav han til slutt ut de to skriftene sammen, men med en noe moderert tittel: Det framkommer at begge avhandlingene er prisskrifter, men hvor den ene er «kronet», er den andre eksplisitt «ikke kronet». Schopenhauer vier så 40 sider av innledningen på å forklare danskene at de ikke har forstått premissene for sin egen konkurranse.

Smakebiter fra «Om kvinnene»

Men Schopenhauer skrev ikke bare om fenomener som fri vilje, som leseren altså kan lese om tidligere i bladet. I denne spalten presenterer vi nå hans bidrag om et annet og mer komplisert fenomen, nemlig den mye omtalte *kvinnen*. Ettersom han fikk få muligheter til å komme i nærkontakt med denne eksotiske skapningen, er nok mye av Schopenhauers oppfatning basert på observasjonelle studier.

Vi understreker at når teorien hans behandles her, så er det nettopp med det in mente at vi befinner oss langt utenfor akademiet. Det må nok sies at teorien i liten grad bekrefter sin egen tese om mannens overlegne intellekt. Schopenhauer satser heller på det han påpekte i en annen sammenheng, at «en grovhet beseirer ethvert argument», noe som gjør det på sin plass å komme med følgende *advarsel*: Nedenstående passasje fra «Om kvinnene» inneholder materiale av politisk ukorrekt art, og kan virke støtende på våre mer fintfølede lesere!²

Bare omtaket av kjønnsdrift kunne det mannlige intellekt kalle det lavvokste, smalskuldrede, bredhoftige og kortbeinte kjønn for det skjønne. Med mer rett enn det skjønne kunne man kalle det kvinnelige kjønn for det *uestetiske*. Verken musikk eller poesi eller billedkunst har de virkelig sans og mottakeligheter for – når de foregir eller påtatt later som noe slikt, er det rene apefakter for å tilfredsstillere deres trang til beundring. ... Man trenger bare å observere formen og retningen deres oppmerksomhet har når de er på konsert, opera eller skuespill, f.eks. hvor barnlig uforstyrret de fortsetter sin plapring under de vakreste steder i de største mesterverker. Hvis det virkelig var slik at grekerne ikke

slapp kvinnene inn i skuespillet, så gjorde de følgelig rett; i det minste vil man ha kunnet høre noe i deres teatre. (§ 382)

Før vi slipper ham til igjen, er det greit å nevne at Schopenhauer, når han en sjelden gang kom sitt studieobjekt nærmere inn på livet, opplevde å bli både avvist og bedratt.

De er et *sexus sequior* [det lavere kjønn], det i enhver henseende tilbakestående, annet kjønn... Når naturen delte menneskeslekten i to, skar den ikke akkurat på midten. ... Slik anså da også de gamle og de orientalske folk kvinnene og forsto derfor deres passende stilling langt riktigere enn vi, med vårt gammelfranske galanteri og usmakelige kvinneyrkelse, denne høyeste frukten av kristelig-germansk dumhet, noe som bare har tjent til å gjøre dem så arrogante og hensynsløse at man til tider blir minnet på de hellige apene i Benares, som i visshet om sin hellighet og ukrenkelighet tillater seg hva som helst. (§ 382)

Når Schopenhauer fikk et godt filosofisk innfall, skal han ha diskutert det med hunden, etter sigende ivrig gestikulerende.

De hellige apene i Benares, eller Varanasi, en av hinduernes viktigste byer, var den gang som nå beryktet for sin frekkhet og tyvaktighet – til tross for at man behandlet dem med den aller største respekt og ikke nektet dem noen ting, ja, til og med hadde bygd et eget tempel til deres ære. I *New York Times* 29. juni 1885 kan man lese om hvordan brahmanene i byen forgjeves forsøkte å få 10.000 hellige aper til å foreta en togreise til et «ferntliggende sted», formodentlig på første klasse.³ Man spør seg om Schopenhauer ville ønske seg en tilsvarende deportasjon av kvinnene. Apene for sin del var visstnok villige, men ikke eieren av toget.

Teori og praksis I: Schopenhauer og Atman

Schopenhauer hadde et vrient forhold til kvinner, og til sine artsfrender generelt. Men han hadde et desto bedre forhold til andre arter, og da spesielt arten hund, rasen puddel. Han hadde hele livet en puddel ved navn Atman – eller snarere flere: Hver gang Atman døde, noe som skjedde med ujevne mellomrom, kjøpte han sporenstreks

Til slutt kollapset Trivers og endte på sykehuset, hvor han ble behandlet med første generasjon av antipsykotiske medisiner.

en ny, med samme kroppsbygning og farge. Navnet så han imidlertid ingen grunn til å bytte ut. På sanskrit betyr *atman* «pust» eller «livs-ånde», og i tradisjonen fra *Upanishadene* står det for enkeltindividets sjel, som igjen er en del av verdensånden, *brahman*. Schopenhauer hadde stor sans for denne tidlige hinduistiske tradisjonen, som han mente foregrep hans teori om verden som en forestilling (*maya*) utsprunget av en uforanderlig vilje (*brahman*) – og det var nok her han fikk sin idé om Atmans «reinkarnasjon».

Schopenhauer var en kjent figur i bybildet i Frankfurt, ikke på grunn av sin filosofi, men på grunn av sine lange vandringer sammen med Atman. Når Schopenhauer fikk et godt filosofisk innfall, skal han ha diskutert det med hunden, etter sigende ivrig gestikulerende. Hvor mye av æren for verkene som dermed egentlig bør tilfalle hundene hans, vites ikke.

Teori og praksis II: Schopenhauer og anus

Som sagt var Schopenhauers forhold til kvinner i hovedsak teoretisk. En dag fant han imidlertid et eksemplar inne i forværelset til sin egen leilighet. Det viste seg å være nabokonen, i høylydt og ivrig «plapring» med noen venninner – karakteristisk nok, ifølge teorien hans. Dette kunne Schopenhauer ikke tåle. Som det står i rettsprotokollen,

tok han henne rundt livet og slepte henne ut, til tross for at hun vegret seg og hylte av alle krefter. Da han hindret henne i hennes forsøk på å komme inn igjen, falt hun eller dyttet han henne – partene i saken hadde litt forskjellige oppfatninger om saken – men i alle fall pådro hun seg en skjelving i armen, som siden ikke ville forsvinne. Kona anmeldte legemsfornærmelsen, og etter fem år fram og tilbake i systemet ble Schopenhauer dømt til å betale henne en fast sum hvert kvartal, så lenge skaden vedvarte. Som han bemerket, var hun «smart nok» til «ikke å innstille skjelvingen i armen».

Schopenhauer fikk imidlertid siste ord. Da konen endelig døde 20 år etterpå, fikk han anledning til å gi en formfullendt oppsummering i notisboken sin: *obit anus, abit anus*. Innholdet er mindre vakkert: «gamla døde, byrden forsvant». (Til dem som hadde forventet en annen type historie og anklager oss for villedende annonsering, beklager vi på det sterkeste: Vi skal ikke undervurdere våre lesere igjen!⁴)

Feil i varedeklarasjonen

Saul Kripke kjøpte en dag Hartry Fields *Science without numbers* i en bokhandel på Princeton-universitetet. En uke senere kom han igjen og forlangte pengene tilbake. Grunnen? På baksiden av boka står det blant annet: «Field shows how to do science without numbers.» Kripke hevdet at Field slett ikke hadde gjort noe slikt.

Avgangseksamen i frossenkjøtt

Ruth Barcan Marcus er kjent for sine banebrytende bidrag til blant annet modallogikk og referanseteori. Mange har påpekt at mens Kripke gjerne krediteres for omveltningen i synet på modalitet og referanse rundt 1970, var Barcan Marcus ute med det samme synet omtrent to tiår tidligere. Mindre kjent er at hun også levde opp til de høyeste akademiske standarder når det gjelder åndsfraværenhet. Også her kan hennes bidrag måle seg med Kripkes, som da hun en sen desemberkveld, midt i en frenetisk leteaksjon som involverte alle personene i huset, mottok en telefon fra det lokale supermarkedet: De hadde funnet bunken med eksamensbesvarelsene i frysedisken med kjøtt. Det fortelles ellers at Marcus var svært støttende overfor sine studenter, hvor lemfeldig hun enn var med avgangseksamenene deres.

Filosofisk nedbrytbar biolog

Biologen Robert L. Trivers er kjent for å ha gitt noen av de viktigste bidragene til teoretisk biologi i moderne tid, men før dette innledet han et lidenskapelig forhold til fi-

losofen, og ikke minst til Ludwig Wittgenstein. I sin ungdom hadde Trivers stadig lengre økter med Wittgensteins tekster, og i en særlig manisk periode ble han sittende oppe natt etter natt og lese den østerrikske filosofen. Til slutt kollapset Trivers og endte på sykehuset, hvor han ble behandlet med første generasjon av antipsykotiske medisiner. Det er kanskje like greit at Wittgenstein stort sett holdes unna pensumlistene på Blindern!

I et forsøk på komme til hektene igjen begynte Trivers å studere kunst og tok noen malerkurs før han til slutt endte opp i biologien. Wittgenstein-perioden var imidlertid ikke glemt, og Trivers betrodde en kollega at hans Wittgenstein-induserte sammenbrudd hadde vært så smertefullt at han på et punkt hadde bestemt seg for at om noe lignende skulle skje igjen, ville han ta livet av seg. Imidlertid hadde han kommet på andre – om ikke lysere – tanker, og hadde nå utarbeidet en liste over ti andre personer han ville ta livet av først dersom han skulle få et tilbakefall. Trivers ville så vite om kollegaen anså dette som et steg på bedringens vei. Kollegaens eneste svar var: «Kan jeg få legge til tre navn på listen?»

Dragedamen

Gertrude Elizabeth Margaret Anscombe er kjent for boka *Intention* – av Donald Davidson kalt det viktigste verket i handlingsfilosofi siden Aristoteles. Hun gikk til vanlig under navnet Miss Anscombe, noe som alltid førte til en viss forargelse når hun møtte opp på klinikken for å føde. Dette skjedde i alt sju ganger – som vi har beskrevet tidligere i denne spalten, mistet ektemannen og filosofen Peter Geach etter hvert oversikten.⁵ Hennes lærer Wittgenstein kalte henne på sin side «Old Man» på grunn av hennes filosofiske prestasjoner – et nokså tvilsomt kjæle navn i lys av dette nummerets tema, men godt ment. Andre kalte henne «Dragon Lady» på grunn av hennes frittalende og grove stil. En gang hun ble truet av en raner i Chicago, fortalte hun ham at han overhodet ikke kunne behandle en besøkende på den måten. De fant snart tonen. Mens de spaserte sammen, formanet han henne om ikke å besøke et så farlig nabolag igjen.

Miss Anscombe gikk alltid i bukser, noe man ofte rynket på nesen av på 50- og 60-tallet. En gang hun besøkte en finere restaurant i Boston ble hun fortalt at kvinner i bukser ikke hadde adgang. Hun valgte den enkleste løsningen, og tok dem av seg.

I likhet med sin mann var hun en dypt troende katolikk. På 60-tallet ble hun beryktet for sine angrep mot abortklinikker. Samtidig kunne hun ha et nokså avslappet forhold til Vår Herre: Da hennes andre sønn ble alvorlig

syk, inngikk hun en pakt med Ham om at hun skulle slutte med sigaretter hvis sønnen ble frisk igjen. Hun hadde da kjederøyket sine sigaretter i mange år. Sønnen ble frisk, og Miss Anscombe måtte innfri sin del av avtalen. Hun fant imidlertid ut at kontrakten ikke inneholdt noe om sigarer og piper, og begynte å røyke det i stedet. Vi kan tenke oss at hennes forhold til Vår Herre var ganske jevnbyrdig.⁶

Denne utgavens bidrag er skrevet av Conrad Bakka, Jørgen Dyrstad og Alexander Myklebust.

Illustrasjon: Kara Nyhus

NOTER

¹ Se «Utenfor Akademiet» i henholdsvis *Filosofisk supplement* 4/2012 og 3/2013.

² «Om Kvinnene» utgjør kapittel 27 i andre bind av Parerga og Paralipomena. Teksten finnes i litt forskjellige versjoner. Utdragene er hentet fra *Sämtliche Werke*, 1877, redigert av J. Frauenstadt (F. A. Brockhaus, Leipzig) som ligger online her: <https://archive.org/stream/arthurschopen06schouoft#page/654/mode/2up>.

³ Artikkelen finnes online her: <http://query.nytimes.com/mem/archive-free/pdf?res=F10915FB3F5D10738DDDA00A94DE405B8584F0D3>.

⁴ Lat. *anus* betyr bokstavelig «ring», og ble i Roma brukt både om endetarmens åpning og som en nedsettende betegnelse på eldre kvinner.

⁵ Leseren finner mer om dette i «Utenfor Akademiet» i *Filosofisk supplement* 2/2012.

⁶ Anekdotene om Anscombe er stort sett basert på Jane O'Grady's nekrolog i *Guardian* 11. januar 2001, som finnes online her: <http://www.theguardian.com/news/2001/jan/11/guardianobituaries.highereducation>.